

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Kateřina Matějková

**Řecko-britský spor o kulturní dědictví: debata o
návratu „soch lorda Elgina“ na athénskou
Akropoli**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Kateřina Matějková**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Váška**

Oponent práce: **PhDr. Kateřina Králová**

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

MATĚJKOVÁ, Kateřina. *Řecko-britský spor o kulturní dědictví: debata o návratu „soch lorda Elgina“ na athénskou Akropoli*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2009. 45 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jan Váška.

Anotace

Cílem této práce je představit debatu o navrácení „soch lorda Elgina“, souboru sochařské výzdoby Parthenónu, kterou lord Elgin odvezl z Athén v době, kdy působil v Osmanské říši jako velvyslanec Velké Británie. Elgin svou sbírku v roce 1816 prodal britské vládě, která ji dala umístit do Britského muzea, kde se nachází dodnes. V roce 1983 řecká vláda předložila oficiální žádost o navrácení parthenónských soch, které byly původně součástí Parthenónu, jenž je považován za řecký národní symbol. V nedávné době byla debata o navrácení tohoto kulturního dědictví oživena v souvislosti s otevřením nového muzea pod Akropolí, kde by měly být případně navrácené „sochy lorda Elgina“ umístěny. Debata zahrnuje hodnocení případu parthenónských soch z právního a morálního hlediska. Z hlediska práva má Britské muzeum nárok ponechat sochy ve svých sbírkách. Z morálního hlediska není jednoznačné, zda má větší nárok na diskutované kulturní dědictví Britské muzeum či Řecko, neboť argumenty opírající se o morálku mají subjektivní charakter. Tato případová studie upozorňuje na problematiku navrácení kulturního dědictví do země původu – případ „Elginových soch“ naznačuje cestu, po které se lze ubírat a možná úskalí, která je nutno překonávat ve snaze dosáhnout „repatriace“ kulturního dědictví.

Annotation

The aim of this paper is to introduce the debate over the return of the “Elgin Marbles”, sculptures of the Parthenon which lord Elgin shipped from Athens when he served as British ambassador in the Ottoman Empire. Elgin sold his collection to the British Government in 1816 which had the sculptures placed in the British museum where they are housed until present day. In 1983 the Greek Government presented its official request for the return of the Parthenon sculptures, which originally formed a part of the temple of the Parthenon, the Greek national symbol. Recently the debate over the return of this cultural heritage was revived with the opening of the new Acropolis museum where the “Elgin Marbles” would be placed in case of their return. The debate includes an assessment of the case of the Parthenon sculptures in terms of legality and morality. In legal terms the British museum has the right

to keep the sculptures in its collection. In moral terms it cannot be clearly stated whether the British museum or Greece has a greater right to the discussed cultural heritage because moral arguments depend on the point of view that is taken. This case study draws attention to the problem of the return of cultural heritage to the country of origin – the case of the “Elgin Marbles” shows the possible approach to this problem and the difficulties that may arise in connection with the repatriation of cultural heritage.

Klíčová slova

Řecko, Elgin, Parthenón, navrácení kulturního dědictví, řecko-britské vztahy

Keywords

Greece, Elgin, Parthenon, return of cultural heritage, Anglo-Greek relations

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne .....

Kateřina Matějková

Obsah

ÚVOD	7
ANALÝZA LITERATURY	9
1. PARTHENÓN – SYMBOL VĚČNOSTI ŘECKÉHO NÁRODA	12
1.1 Stručná historie Parthenónu jako jedinečného akropolského chrámu	12
1.2 Fenomén Parthenónu jako symbolu existence a tradice (novo)řeckého národa.....	14
2. KAUKA "SOCH LORDA ELGINA"	17
2.1 Historické a mezinárodní souvislosti na počátku 19. století.....	17
2.2 Právní stránka kauzy "Elginových soch"	19
2.3 Bylo by možné dosáhnout navrácení „soch lorda Elgina“ soudní cestou?.....	24
2.4 Úsilí Řecka o navrácení „soch lorda Elgina“ v čase.....	25
2.5 Kauza „soch lorda Elgina“ z morálního hlediska.....	29
2.6 Některé další argumenty <i>pro</i> a <i>contra</i> v debatě o navrácení soch.....	32
ZÁVĚR	36
SUMMARY	38
POUŽITÁ LITERATURA	40
SEZNAM PŘÍLOH	42
PŘÍLOHY	43

ÚVOD

Lord Elgin, celým jménem Thomas Bruce, sedmý hrabě z Elginu a jedenáctý z Kincardine, byl koncem roku 1798 na popud britského ministra zahraničí lorda Grenvilla jmenován mimořádným a zplnomocněným velvyslancem Jeho britského Veličenstva u Vysoké porty Selima III., tureckého sultána. Před koncem svého funkčního období v lednu 1803 dal lord Elgin odvézt z Athén, jež byly tehdy součástí Osmanské říše, sochařskou výzdobu z proslulého akropolského chrámu Parthenónu. Získaný soubor metop, vlysů a štítových soch vešel ve známost jako „Elgin Marbles“ neboli „sochy lorda Elgina“¹. Sbíрку parthenónských skulptur² tvoří patnáct metop (z původního počtu devadesáti dvou metop), padesát šest mramorových panelů parthenónského vlysu (z dochovaných devadesáti sedmi) a sedmnáct štítových soch.³ Elgin svou sbírku v roce 1816 prodal britské vládě, která ji dala vystavit v Britském muzeu, kde se nachází dodnes. Úsilí Řeků o navrácení své přední kulturní památky se datuje již od doby založení moderního řeckého státu ve 30. letech 19. století. Přesto první oficiální žádost o navrácení parthenónských skulptur⁴ řecká vláda vznesla teprve v roce 1983. Tehdy se otázka navrácení „soch lorda Elgina“ do Řecka stala součástí široké debaty o problematice kulturního dědictví odvezeného ze země původu, která se odehrávala na půdě mezinárodních organizací, jakou je například UNESCO. Pravidelným hostem na mezinárodních konferencích s touto tematikou bývala řecká ministryně kultury a někdejší světoznámá herečka Melina Merkuri⁵, která se stala ztělesněním boje Řecka za navrácení

---

¹ V anglosaském světě zavedený termín „Elgin Marbles“ jsem přeložila jako „sochy lorda Elgina“, ačkoliv to není doslovný překlad. Považuji jej však za snesitelnější, než je „otrocký“ překlad „Elginovy mramory“, který se objevil v českém tisku a dokonce jej užil i Vojtěch Zamarovský ve své publikaci o starověkém Řecku.

² V textu často používám pojem parthenónské skulptury, který podle mne nejlépe vystihuje celý soubor sochařského výzdoby, který tvoří metopy, vlysy a štítové sochy.

³ Jeanette Greenfield, *The Return of Cultural Treasures*, Cambridge: Cambridge University Press 2007, s. 51.; viz v příloze ukázky parthenónských skulptur.

⁴ Elginova sbírka antických památek se skládala nejen z parthenónských skulptur, ale patřila k ní i karyatida z akropolského chrámu Erechteiónu a další památky, které byly získány na území Osmanské říše (Malá Asie, Řecko). Řecká vláda žádá pouze o navrácení parthenónských skulptur, neboť tvoří jedinečný organický celek. Pro úplnost je nutno dodat, že fragmenty z parthenónských skulptur se nacházejí také v muzeích v Kodani, Vídni, Heidelbergu a Vatikánu. Jedna celá metopa se nachází v pařížském Louvru. Nicméně v Britském muzeu je vystavena největší a nejvýznamnější část ze sochařské výzdoby Parthenónu.

⁵ Melina Merkuri (1920-1994) byla ministryní kultury v letech 1981-1989 a 1993-1994 ve všech třech vládách zakladatele a někdejšího předáka Panhelénského socialistického hnutí Andrease Papandrea. Jako protagonistka v řeckém filmu „Nikdy v neděli“ z roku 1960 zpívala známou píseň „Děti z Pirea“.

parthenónských soch. Za poslední čtvrtstoletí debata o navrácení „soch lorda Elgina“ zaznamenala několik výkyvů ve své intenzitě, přičemž v poslední době opět došlo k jejímu posílení. Stalo se tak v souvislosti s otevřením nového moderního muzea pod Akropolí v polovině roku 2008. Jeho otevřením a záměrem řecké vlády vytvořit v něm expozici parthenónských soch, které by podle ní měly být navráceny do Řecka, odpadl jeden z argumentů proti vyhovění řecké žádosti.

Předkládaná bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol. První kapitola nazvaná *Parthenón – symbol věčnosti řeckého národa* je věnována stručné historii Parthenónu, tj. okolnostem jeho výstavby a proměnám, které během staletí prodělal, ať už šlo o stavební úpravy či škody způsobené během válečných tažení. Pozornost je rovněž věnována motivům sochařské výzdoby Parthenónu a jejich symbolice. Vysvětluje se zde také význam chrámu pro současné Řecko. Na pozadí několika konkrétních příkladů je ilustrován vztah Řeků k Parthenónu jako k národnímu symbolu, který je ztělesněním slavné řecké minulosti.

Druhá kapitola *Kauza „soch lorda Elgina“* představuje celkem v šesti podkapitolách celou šíři debaty o navrácení parthenónských soch. Před uvedením do problematiky této debaty se charakterizují mezinárodní a historické souvislosti doby, kdy Elgin vykonával funkci velvyslance v Osmanské říši. Znalost vztahů, které tehdy panovaly mezi Velkou Británií a Osmanskou říší, a povědomí o fungování vnitřní správy říše je klíčem k pochopení některých aspektů debaty o navrácení „Elginových soch“. V rámci této debaty je Elginův čin hodnocen ze dvou hledisek: právního a morálního. Právní hledisko je založeno na analýze dokumentů, na jejichž základě turecká vláda vyslovila souhlas s odstraněním sochařské výzdoby Parthenónu a s jejím odvozem do Anglie. Zhodnocením legálnosti tohoto skutku se prověřuje nárok Britského muzea ponechat si tyto památky. V souvislosti se zkoumáním právního hlediska případu se pokládá otázka, zda by bylo možné dosáhnout navrácení parthenónských soch soudní cestou. Tato úvaha vede k analýze veškerých možností a zároveň předpokladů, které by musely být splněny v případě soudního vymáhání této světově proslulé památky.

Před zhodnocením kauzy „Elginových soch“ z morálního hlediska jsou nejdříve shrnuty veškeré řecké žádosti od vzniku novodobého řeckého státu až do současnosti. Ukazuje se totiž, jak se tyto žádosti proměňovaly v čase, a odhaluje se jejich společný jmenovatel, kterým je důraz na amorálnost Elginova činu. Navíc pro dokreslení problematiky

navrácení parthenónských soch jsou v práci rovněž shrnuty úvahy britské vlády o splnění řecké žádosti. V části pojednávající o morálním hledisku Elginova skutku jsou představeny nejčastější argumenty, které uvádějí odpůrci a především zastánci navrácení sochařské výzdoby Parthenónu. Na závěr jsou zmíněny další argumenty pro a proti navrácení, které sice nelze začlenit ani do jedné z obou kategorií uvedených argumentů, ale přesto mají svůj význam v debatě o dalším osudu „soch lorda Elgina“.

Na základě analýzy celé kauzy se bakalářská práce pokouší odpovědět na otázku, zda Řecko disponuje dostatečně silnými argumenty, aby dosáhlo návratu parthenónských soch. Zároveň hodnotí, jak silnými argumenty disponuje Britské muzeum k udržení této památky ve svých sbírkách. Případ parthenónských soch dává možnost nahlédnout do problematiky navrácení kulturního dědictví, které bylo odvezeno ze země původu. Vedle Řecka existuje celá řada zemí, která bojuje za navrácení kulturních památek, odvezených za okolností, jakými byly koloniální nadvláda či světová válka. Právě případ „Elginových soch“ naznačuje cestu, kterou se lze ubírat, stejně jako úskalí, která je nutno překonávat ve snaze dosáhnout „repatriace“ kulturního dědictví.

ANALÝZA LITERATURY

Problematika „soch lorda Elgina“ není příliš známa v českém prostředí; svědčí o tom skutečnost, že jí dosud nebyla věnována žádná odborná monografie. Ačkoliv jsou parthenónské sochy vnímány jako symbol veškerého kulturního dědictví odvezeného ze země původu, který se netýká jen Řecka a Velké Británie, nýbrž celé řady jiných států, nenašel případ „Elginových soch“ téměř žádnou odezvu v česky psané literatuře. Letmé zmínky o lordu Elginovi a příběhu sochařské výzdoby Parthenónu se objevily pouze v několika novinových a časopiseckých článcích. Například časopis Týden zmínil lorda Elgina v souvislosti s otevřením nového muzea pod Akropolí.⁶

Oproti tomu v anglicky psané literatuře je tato tematika zastoupena poměrně rozsáhle. Přestože předkládaná práce byla s jedinou výjimkou zpracována výhradně na základě literatury psané v angličtině, neinterpretuje danou problematiku jednostranně. V angličtině

---

⁶ viz http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/stehovani-akropole-aneb-athensky-vysehrad-v-pohybu_30318.html, staženo 30. 10. 2008.

jsou dostupné rovněž seriózní práce řeckých autorů. Navíc ani mezi anglosaskými autory nepanuje jednota ve vnímání případu „soch lorda Elgina“. Naopak se jejich stanoviska v otázce navrácení parthenónských soch značně liší.

Do skupiny autorů podporujících řecké stanovisko patří William St. Clair, profesor univerzity v Cambridge. Jeho publikace *Lord Elgin and the Marbles*⁷ je považována za jednu z nejučenějších prací. Pečlivě a především objektivně popisuje veškeré okolnosti spojené se získáním parthenónské výzdoby. K rekonstrukci příběhu „Elginových soch“ využil rozsáhlou korespondenci všech zúčastněných aktérů a rovněž dříve nedostupné oficiální dokumenty. Debata o parthenónských sochách se také stala předmětem zájmu Jeanette Greenfield, která tuto problematiku zpracovala ve své publikaci *The Return of Cultural Treasures*. Analyzuje zde historické, právní a politické aspekty několika podobných případů „odcizeného“ kulturního dědictví. Novinář a spisovatel Christopher Hitchens zrekapituloval historii „soch lorda Elgina“ a debatu s nimi spojenou ve své knize *The Parthenon Marbles*⁸. Dostí naléhavě se však snaží přesvědčit čtenáře o nezpochybnitelném právu Řeků na parthenónské sochy, což knize místy ubírá na objektivitě. Nicméně zachycuje nejčastější argumenty zastánců navrácení soch. Mimo jiné kniha obsahuje esej profesora Roberta Browninga, bojovníka za navrácení řeckého kulturního dědictví, v níž je stručně shrnuta historie Parthenónu od antiky až do současnosti.

Profesor Stanfordské univerzity John H. Merryman se svou esejí *Thinking about the Elgin Marbles*⁹, která je součástí sborníku věnovanému problematice kulturního dědictví, řadí k autorům přesvědčeným o tom, že by „sochy lorda Elgina“ měly zůstat v Britském muzeu. Merryman nabízí zajímavé postřehy k případu parthenónských soch a hodnotí je z pozice předního odborníka v oboru práva se specializací na kulturní vlastnictví. K obhajobě legality Elginova skutku se připojila také Dorothy King, archeoložka a historička, která své stanovisko vysvětlila v knize *The Elgin Marbles*¹⁰. Přestože se autorka nedopouští žádných

---

⁷ William St. Clair, *Lord Elgin and the Marbles, The controversial history of the Parthenon sculptures*, Oxford: Oxford University Press 2003.

⁸ Christopher Hitchens, *The Parthenon Marbles – The Case for Reunification*, London: Verso 2008.

⁹ John H. Merryman, *Thinking about the Elgin Marbles - critical essays on cultural property, art and law*, The Hague; London: Kluwer Law International 2000.

¹⁰ Dorothy King, *The Elgin Marbles - The Story of the Parthenon and Archeology's Greatest Controversy*, London: Hutchinson 2006.

faktografických chyb, její závěry jsou v některých případech poněkud zjednodušené a nepodložené konkrétními důkazy.

Mezi řecké autory, jejichž práce byla publikována v angličtině, se řadí Eleana Yalouri s knihou *The Acropolis: Global fame, local claim*¹¹. Autorka zde mimo jiné vysvětluje význam Akropole pro současné Řecko, přičemž své poznatky čerpá nejen z odborné literatury, ale také z osobních rozhovorů s řeckými archeology i s obyčejnými lidmi. Ilustruje tak, jak hluboce je fenomén Akropole uložen ve vědomí řecké společnosti. O významu Akropole a především samotného Parthenónu pro řeckou společnost se zamyslel také Dimitris Philipides v článku, který byl součástí sborníku¹² pojednávajícím o Parthenónu a jeho vlivu v moderní době. V uvedeném sborníku byl rovněž publikován příspěvek Steliose Lydakise, profesora dějin umění na Athénské univerzitě, který zkoumal, zda „sochy lorda Elgina“ měly dopad na rozvoj umění v západní Evropě a především ve Velké Británii.

Relativně marginálně byla použita také jediná řecky napsaná práce, která se týká problematiky parthenónských soch - publikace Dimitrise Martose¹³. Autor patří k nadšeným bojovníkům za navrácení soch. K dosažení cíle poněkud zkresluje okolnosti získání parthenónské výzdoby Elginem, aby nabídl „nevyvratitelný“ argument pro jejich navrácení. Přesto je jeho práce svým způsobem zajímavá, neboť obsahuje nepravdy, které jsou o Elginovi a způsobu získání soch rozšířeny mezi významnou částí řeckého obyvatelstva.

---

¹¹ Eleana Yalouri, *The Acropolis: Global fame, local claim*, New York: Berg 2001.

¹² P. Tournikiotis, ed., *The Parthenon and its Impact in Modern Times*, Athens: Melissa 1994.

¹³ Dimitris Martos, *To zitima tis epistrofis ton archaiotiton: apo ton elginismo stin anasynkrotisi tou istorikou chorou tou ellinismou*, Athina: Gordios 1993.

1. PARTHENÓN - SYMBOL VĚČNOSTI ŘECKÉHO NÁRODA

1.1 Stručná historie Parthenónu jako jedinečného akropolského chrámu

Stavba Parthenónu, proslulého chrámu považovaného za „non plus ultra architektury“¹⁴, byla zahájena v roce 447 př. n. l. na popud athénské státníka Perikla. Chrám zasvěcený bohyni Athéně, ochránkyni města Athén, se stal ústředním bodem Akropole, posvátné skály tyčící se uprostřed Attické planiny. Na Akropoli se původně nalézal celý soubor chrámů, který však byl zcela zničen během poslední řecko-perské války. Po porážce Peršanů Periklés prosadil obnovení Akropole. Ta se posléze stala ztělesněním vítězství a velikosti Athén. Parthenón je dílem architektů Iktína a Kallikrata, ale především slavného Feidia, který byl pověřen návrhem a dohledem nad jeho sochařskou výzdobou.

Důsledně promyšlená sochařská výzdoba Parthenónu měla zachytit a uchovat tradice a mýty spjaté s Athénami. Nepřehlédnutelnou součástí výzdoby byly sochy umístěné v západním a východním štítu chrámu. Podle dochovaných záznamů ústředním motivem štítového sousoší bylo zrození bohyně Athény z hlavy krále bohů Dia a souboj Athény s Poseidonem o nadvládu nad Athénami. Tyto dva výjevy byly inspirované mýtem o založení Athén, který odrážel přesvědčení místních obyvatel, že jsou původními neboli autochtonními obyvateli města. Další součástí výzdoby byly metopy s vysokým reliéfem lemující celý obvod chrámu, které byly umístěny na mramorovém trámu podepřeném sloupy v dórské slohu. Skutečnost, že tyto metopy byly vytesány přímo do mramorových kvádrů, které byly stavební jednotkou chrámu, dokládá, že nebyly pouhým dekoračním prvkem, nýbrž integrální součástí budovy. Metopy ve východní části chrámu zachycovaly bitvu mezi olympskými bohy a giganty, v západní části se nacházely výjevy z bojů, které vedli Řekové s Amazonkami, severní strana chrámu zachycovala výjevy z pádu Tróje, a konečně jižní část znázorňovala bitvy mezi lidmi a kentaury. Tyto náměty si lze vyložit jako oslavu boje civilizovaných Helénů s barbary z východu, což bylo v době stavby Parthenónu vysoce aktuálním tématem vzhledem k nedávné válce s Persií.¹⁵

Posledním prvkem sochařské výzdoby byly tzv. vlysy s nízkým reliéfem, které byly důmyslně tesány tak, aby se překonal nevýhodně ostrý úhel při pohledu zdola. Hlavním

---

¹⁴ Vojtěch Zamarovský, *Řecký zázrak*, Praha: Máj 1972, s. 304.

¹⁵ St. Clair, s. 49-51.

námětem parthenónského vlysu byl průvod, jehož se účastnily všechny vrstvy obyvatelstva Athén. Není však zcela jasné, při jaké příležitosti se tento průvod konal. Podle jedné domněnky se mohlo jednat o panathénské slavnosti, které byly pořádány v Athénách jednou za čtyři roky, ale podle jiné úvahy je ústředním tématem obětování dcer krále Erechtea, který měl tímto činem uchránit Athény před vpádem barbarských Thráků. Tato druhá varianta výkladu se ukazuje jako pravděpodobnější; mimo jiné také proto, že legenda o Erechteovi patří mezi mýty o založení Athén, které v tematice sochařské výzdoby Parthenónu dominují.¹⁶

V době svého vzniku byl Parthenón chrámem s lokálním významem. Reprezentoval velikost, moc a kulturu jednoho konkrétního města, které vystupovalo v roli hegemonu ve vztahu k ostatním helénským městům. Parthenón začal být vnímán jako monument oslavující helénskou civilizaci až za Alexandra Makedonského, který využil prestiže tohoto athénskému chrámu, aby legitimizoval své následnické právo k vládě nad Athénami.¹⁷ V několika následujících staletích Parthenón úspěšně odolával zemětřesením, vojenským operacím i rozmarům počasí. K jeho výraznějšímu poškození došlo ve 2. století př. n. l., kdy zcela vyhořel interiér chrámu, který se však podařilo záhy zrenovovat. Rozsáhlou rekonstrukcí prošel Parthenón za vlády římského císaře Juliána, který se snažil obnovou tohoto proslulého chrámu posílit skomírající pohanské náboženství v době, kdy získávalo převahu křesťanství. Nicméně v 5. století n. l. mělo křesťanství již jasnou převahu, a tak byl Parthenón jakožto pohanský chrám uzavřen a krátce poté byl přeměněn na chrám křesťanský, což s sebou přineslo nutnost stavebních úprav. V rámci této přeměny bylo nutné odstranit část vlysu na východní straně budovy a pravděpodobně i část soch ve východním štítu. Do této doby se pravděpodobně také datuje poškození metop v západní, severní a východní části chrámu.¹⁸

Parthenón sloužil jako křesťanský chrám téměř po celé jedno tisíciletí. Během této doby se podoba tohoto chrámu s výjimkou několika menších přístaveb a výzdob interiéru nijak dramaticky nezměnila. Skutečnost, že Parthenón byl původně „pohanský“ chrám, nebránila tomu, aby byl ceněn pro svou uměleckou hodnotu. Nicméně v roce 1458 přešly Athény do rukou osmanských Turků, kteří na několik staletí ovládli celou oblast východního Středomoří. Z Akropole se stala turecká vojenská pevnost a Parthenón byl přeměněn na

---

¹⁶St. Clair, s. 51-55.

¹⁷Tamtéž, s. 59.

¹⁸B. F. Cook, *The Elgin Marbles*, London: The British Museum Press 2007, s. 20.

mešitu. Akropole v roli vojenské pevnosti se v roce 1687 stala terčem útoku benátské armády, která usilovala o vytlačení Turků z Řecka. Během útoku byla Akropole mohutně ostřelována dělostřelectvem, přičemž jedna dělová koule proletěla střechou Parthenónu a způsobila mohutnou explozi střelného prachu, který zde byl skladován. Výbuch způsobil rozsáhlé škody na budově – sloupy ve východní části chrámu byly téměř zcela zbořeny stejně jako vnitřní stěny chrámu. Další škody byly způsobeny během dvouleté benátské okupace Athén, kdy ve snaze získat sošky ze západního štítu chrámu došlo k jejich rozbití. Poté, co Akropole přešla opět do rukou Turků, byla uprostřed rozbořeného Parthenónu postavena malá mešita.¹⁹ V 18. století začaly ze západní Evropy do Athén proudit zástupy cestovatelů, kteří usilovali o získání alespoň malých fragmentů ze sochařské výzdoby Parthenónu a z jiných antických chrámů. V roce 1799, kdy se lord Elgin vydal na cestu do Osmanské říše, aby se zde zhostil své velvyslanecké funkce, vypadal Parthenón docela jinak než v roce 432 př. n. l., kdy byl dostavěn.

1.2 Fenomén Parthenónu jako symbolu existence a tradice (novo)řeckého národa

K pochopení jádra sporu o navrácení „soch lorda Elgina“ do Řecka je třeba vysvětlit, jakou úlohu hrají tyto antické památky v myšlení moderního řeckého národa. Ze stejného důvodu je nutné přiblížit, co vlastně Parthenón a Akropole symbolizují v současném Řecku. Když se v první polovině 19. století utvářel moderní řecký stát, jedině, na čem mohli Řekové stavět, byla slavná historie starověkého Řecka. Rodící se řecký stát neměl jasně vyhraněné území, ale disponoval slavnou minulostí. Tu oceňovaly a uznávaly evropské velmoci, které hrály důležitou úlohu při zakládání moderního Řecka. Tím, že se nový řecký stát prohlásil za následníka starověkého Řecka, byly ospravedlněny jeho územní nároky. Akropole byla hmatatelným důkazem antické minulosti, čímž legitimizovala teritoriální nároky Řeků. V minulosti byla Akropole se svým ústředním chrámem Parthenónem, symbolem Athén a později i celého antického Řecka. V současnosti je Akropole symbolem řeckého národa, čímž opodstatňuje existenci řeckého národního státu. Parthenón se stal národním a státním symbolem nejen díky tomu, že je připomínkou slavné antické minulosti, ale také proto, že si udržel svého náboženského ducha. Parthenón, který byl původně jako antický chrám zasvěcený bohyni Athéně, byl posléze přeměněn na pravoslavný křesťanský kostel, poté na

---

¹⁹ Robert Browning, „*The Parthenon in History*“, in: Christopher Hitchens, *The Parthenon Marbles – The Case for Reunification*, London: Verso 2008.

římsko-katolický kostel a konečně za turecké nadvlády sloužil jako mešita. Skutečnost, že Akropole byla vždy místem uctívání bohů, ukazuje, jak se do obecného povědomí navždy zapsala jako posvátné místo. Vzhledem k tomu, že v Řecku má tradici úzké sepětí církve a státu, je logické, že Akropole, která si uchovala svou posvátnost, se stala národním symbolem i na tomto základě.²⁰

Akropole je v myšlení Řeků odjakživa zakotvena jako něco posvátného, a tudíž nedotknutelného. Když bylo Řecko okupováno hitlerovským Německem za 2. světové války, na Akropoli byla vztyčena nacistická vlajka s hákovým křížem, kterou však záhy strhli dva řečtí mladíci – Manolis Glezos a Lakis Santas. Svůj čin později odůvodnili tím, že chtěli „smýt špínu z Posvátné skály“²¹. Přítomnost nacistické vlajky na Akropoli byla vnímána jako skvrna. Akropole, která de facto plnila funkci národní řecké vlajky, jednoduše nemohla koexistovat s vlajkou nacistickou. Akropole byla a stále je klíčovým bodem řeckého národa, k němuž se Řekové v těžkých dobách upínají, neboť v sobě ztělesňuje ideu Řecka.²² Řekové věří, že dokud bude existovat Akropole, bude existovat i Řecko.

Citlivost Řeků na jakékoli „zneuctění“ Akropole se projevila i v méně exponovaných dobách, než byla 2. světová válka. V roce 1992 společnost Coca-cola představila reklamu, v níž byl zobrazen Parthenón se sloupy ve tvaru typických coca-colových lahví, což v řecké veřejnosti a tisku vyvolalo vášnivé diskuse. Reklama na Coca-colu byla vnímána jako zesměšnění Akropole před zraky celého světa, protože ji zobrazovala ve zcela pokřiveném významu. Akropole totiž není jen kopcem uprostřed Athén s pozůstatky antických staveb, nýbrž je také pojmem, který v sobě zahrnuje určité pocity, myšlenky, ideály a hodnoty vztahující se k ideji „civilizace“ (ve smyslu klasicismu). Podobně Coca-cola také není jen pouhým nápojem, ale je často viděna jako symbol novodobé civilizace. Z tohoto pohledu došlo ve zmiňované reklamě ke střetu dvou symbolů. Reklama vytvořila dojem, že civilizace není odvozena z ducha helénismu, nýbrž z materializmu a amerikanizmu. Řecká veřejnost byla pobouřena tím, že Parthenón byl takto upozaděn, aby na jeho místě mohla vyniknout Coca-cola a vše, co tento známý nápoj symbolizuje. Na tomto místě je třeba podotknout, že Parthenón bývá zobrazován zejména v řeckých reklamách relativně často – například na

---

²⁰Yalouri, s. 53, 58, 144-5.

²¹Yalouri, s. 60.

²²Yalouri, s. 60-63.

obalech od sýru Feta. Takovéto užití Parthenónu však nevyvolává u Řeků žádné emoce, neboť tímto nedochází k jeho „pokřivení“ či degradování.²³

Vztah Řeků k Parthenónu lze také ilustrovat na jejich negativním postoji k zapůjčování antických památek na výstavy do zahraničí. Antické památky jsou považovány za zcela nenahraditelné, neboť *ztělesňují* dědictví předků starověkého Řecka, kdežto repliky těchto památek jsou jeho pouhým fyzickým *zobrazením*. Nechtějí Řeků poskytovat tyto památky do zahraničí pramení ze strachu, že by mohly být nenávratně poškozeny či zcela zničeny. Kromě toho by zapůjčení antických památek znamenalo, že s nimi lze obchodovat a tudíž je možné vyčíslit jejich peněžitou hodnotu, což je z pohledu Řeků nemyslitelné, a nepřípustné. Stanovením peněžité hodnoty by se totiž naznačilo, že starověké památky jsou nahraditelné, čímž by se negovala jejich jedinečnost. Veškeré antické památky mají pro Řeky nevyčíslitelnou hodnotu, neboť jsou živým odkazem jejich antických předků.²⁴

Řecká veřejnost tedy přikládá Akropoli význam, který má své kořeny v době založení moderního Řecka. Stát od počátku usiloval o to, aby Akropole byla důstojným reprezentantem antických ideálů. V průběhu staletí se původní podoba Akropole změnila díky nejrůznějším přístavbám, které však byly z rozhodnutí řeckého státu v 19. století zbourány. Tímto krokem se smazal celý úsek dějin, který následoval po antickém období, a byly tak ponechány jen upomínky na slavnou éru antického Řecka, tj. na klasické období, kdy byl postaven Parthenón, na nějž chtěl novodobý řecký stát navázat. Tato „kulturní čistka“ vyvolala ve své době určité pochyby, neboť jí padlo za oběť mimo jiné například opevnění, kde Řekové bojovali s Turky během národněosvobozeneckého povstání.²⁵

Stát od počátku usiloval o to, aby se v myšlení řecké veřejnosti zakořenila idea posvátnosti Akropole. Nutnost přistupovat k Akropoli s vážností a respektem se i v současném Řecku neustále propaguje v médiích a především ve školách. Od útlého věku jsou děti vedeny k tomu, aby si uměly vážit odkazu svých antických předků. Přijímají tedy

---

²³ Tamtéž, s. 107, 109-111.

²⁴ Tamtéž, 102-103, 113.

²⁵ Dimitris Philippides, „The Parthenon As Appreciated by Greek Society“, in: Tournikiotis, s. 302-3.

oficiální diskurs o „posvátnosti“ Akropole.²⁶ Se znalostí tohoto kontextu lze lépe porozumět tomu, proč Řekové jednomyslně požadují navrácení tzv. soch lorda Elgina na Akropoli.

2. KAUZA "SOCH LORDA ELGINA"

2.1 Historické a mezinárodní souvislosti na počátku 19. století

Lord Elgin jako velvyslanec Jeho veličenstva v Osmanské říši měl ze strany britské vlády jasně vymezenou náplň svého úřadu. Vedle běžné náplně funkce velvyslance, která zahrnuje hájení obchodních a politických zájmů své země, měl Elgin například usilovat o to, aby Turecko umožnilo přístup britských obchodních lodí do Černého moře. Nicméně hlavní Elginův úkol, který nebyl nikdy oficiálně formulován, spočíval ve snaze docílit vyhnání Francouzů z Egypta i z celého východního Středomoří a udržet vztahy mezi Osmanskou říší a Velkou Británií na co nejlepší úrovni. Egypt byl součástí Osmanské říše pouze formálně, neboť sultán neměl rozhodující pravomoc k výkonu vlády, nýbrž od 13. století zde skutečnou vládu vykonávali mamlúčtí sultáni. Tureckým snem po celá staletí bylo získat plnou vládu nad Egyptem. Strategická pozice Egypta jakožto nástupiště do Indie, přilákala v roce 1798 Napoleonovu armádu, které se podařilo Egypt ovládnout. Turecko bylo tímto postaveno před obtížné dilema. Na jedné straně uvítalo, že byla konečně poražena místní egyptská vláda, na straně druhé byli Turci zdrženliví k „nové“ Francii, kde zvítězily ideály francouzské revoluce. V minulosti byla Francie významným spojencem Vysoké porty, ale nyní se do tureckého povědomí dostaly zvěsti o plánech Francouzů Osmanskou říši rozdrobit. Z tohoto pohledu nebyli Turci ochotni uvěřit tvrzení Francie, že francouzská okupace Egypta je plně v souladu se zájmy Turecka. Nakonec se turecká vláda rozhodla vyhlásit Francii válku. Mezitím se Britům podařilo zcela zničit francouzské loďstvo u egyptského pobřeží. Tímto se Velké Británii otevřela příležitost získat prominentní postavení ve vztazích s Osmanskou říší, kterému se dosud těšila Francie. V tomto kontextu britská vláda rozhodla, že je nutné, aby měla svého vysoce postaveného zástupce přímo v Osmanské říši, a tak po pětileté přestávce, kdy britsko-turecké vztahy měla ve svých rukou Levantská obchodní společnost, byl v roce 1799 pověřen lord Elgin funkcí velvyslance u Vysoké porty.²⁷

---

²⁶ Yalouri, s. 166.

²⁷ St. Clair, s. 1, 11-17.

Lord Elgin v Osmanské říši nejen hájil zájmy Velké Británie, ale věnoval se i své soukromé zálibě: sbírání antických památek. Elgin se nadchnul myšlenkou prohloubit znalosti o starořecké architektuře a pozvednout tímto úroveň umění ve Velké Británii. Prostřednictvím skic, obrazů a sádrových odlitků chtěl představit antické stavby britské veřejnosti. S tímto záměrem mu měla pomoci skupina spolupracovníků, která byla zčásti sestavena ještě před vyplutím do Osmanské říše, zčásti při samotné plavbě. Jádro Elginovy družiny tvořili: William Richard Hamilton v roli osobního tajemníka, reverend Philip Hunt, který později sehrál klíčovou úlohu při získávání sochařské výzdoby Parthenónu, a Giovanni Battista Lusieri, ve své době přední italský malíř, který se specializoval na krajinomalbu. V srpnu roku 1800 Elginova skupina dorazila do Athén (lord Elgin Athény navštívil až v roce 1802). V této době byly Athény provinčním městem Osmanské říše, kde žili příslušníci rozmanitých kultur a náboženství východního Středomoří. Přibližně polovinu z desetitisícového athénské obyvatelstva tvořili řecky hovořící pravoslavní křesťané, kteří se těšili značné občanské a náboženské autonomii. Čtvrtinu obyvatel tvořili turečtí muslimové a zbytek židé, katolíci, „frankové“, tj. cestovatelé, malíři, důstojníci a jejich rodiny, kteří přijeli ze západní Evropy. Většina Turků žijící v Athénách běžně hovořila řecky, přičemž mnozí z nich ani neovládali turečtinu. Osmanskou vládu v Athénách reprezentoval vojvoda, což byl turecký místodržitel, a *disdar*, vojenský guvernér na Akropoli, která sloužila jako vojenská pevnost.²⁸

Skutečnost, že Akropole byla tureckou vojenskou pevností, se projevila jako limitující faktor pro činnost Elginových lidí, kteří měli podrobně zdokumentovat vzhled antických budov. Disdar bezpodmínečně zakázal pořizovat jakékoliv záznamy o podobě akropolské pevnosti. K tomu, aby Elginovi umělci měli volný přístup na Akropoli a aby zde mohli vykonávat svou práci, potřebovali *ferman*, tj. dokument vydaný tureckou vládou, adresovaný jejím podřízeným. Lord Elgin o vydání fermanu požádal na základě podnětu reverenda Hunta, jenž práce na Akropoli vedl. Zatímco se ferman vyřizoval, podařilo se za pomoci úplatku přemluvit vojenského guvernéra k zpřístupnění Akropole. Za každý den, kdy Elginovi lidé pracovali na Akropoli, bylo disdarovi vyplaceno pět liber. Nicméně, dříve než byl ferman doručen do rukou zástupců turecké vlády v Athénách, vydal disdar úplný zákaz vstupu na Akropoli. Pohnutkou k tomuto příkazu byly informace o francouzských jednotkách, které se začaly shromažďovat u Toulonu a o nichž se předpokládalo, že se pokusí zaútočit na Osmanskou říši, a tak veškeré vojenské pevnosti musely být ve stavu pohotovosti. Ačkoliv se

---

²⁸ Tamtéž, s. 5-6, 24, 43-45.

původně očekávalo, že Francouzi zaútočí na Řecko, ukázalo se, že Napoleonovým cílem bylo spojit se s francouzskými jednotkami v Egyptě a znovu se pokusit o jeho dobytí. Tento plán však nevyšel, Britům se podařilo Egypt uhájít a Francouzi byli nuceni vyklidit své pozice. Tímto se Egypt po několika staletích opět vrátil pod faktickou svrchovanost Osmanské říše. Po tomto úspěchu význam Velké Británie u Vysoké porty výrazně vzrostl, stala se dominantní mocností v oblasti východního Středomoří. V této situaci byla osmanské vládě předložena žádost o vydání nového fermanu, neboť platnost onoho předchozího²⁹ vypršela a navíc nebyl zřejmě nikdy do Athén doručen.³⁰ Obsah tohoto druhého fermanu, který turecká vláda bez prodlení vydala, se stal předmětem debaty o míře oprávnění lorda Elgina odstranit a odvézt sochařskou výzdobu Parthenónu do Londýna.

2.2 Právní stránka kauzy "Elginových soch"

V debatě o případném návratu parthenónské výzdoby do Řecka hraje klíčovou úlohu výše zmiňovaný ferman, neboť nabízí odpověď na otázku, zda konání lorda Elgina bylo legální a tudíž, zda má Britské muzeum právo ponechat si tyto antické památky. John M. Merryman provedl důkladný rozbor této kauzy z právního hlediska ve své stati *Thinking about the Elgin Marbles*. Merryman se nejprve snažil nalézt odpověď na otázku, zda byla osmanská vláda oprávněna k tomu, aby převedla vlastnická práva k sochařské výzdobě Parthenónu na osobu lorda Elgina. V roce 1801, kdy bylo zahájeno odstraňování metop, vlysů a štítových soch z budovy Parthenónu, bylo Řecko již po několik staletí pevnou součástí Osmanské říše. Jak již bylo uvedeno, ústřední vládu v Athénách zastupoval vojvoda a disdar (neboli vojenský guvernér), do jehož pravomocí spadala Akropole sloužící jako vojenská pevnost. Z hlediska tehdy platného mezinárodního práva byla veškerá rozhodnutí představitelů osmanské vlády, týkající se osob či věcí spadajících do jejich pravomocí, platná. Z tohoto lze vyvodit závěr, že turečtí představitelé měli právo dát Elginovi souhlas k odstranění parthenónské výzdoby. Merryman si dále klade klíčovou otázku, zda byl takovýto souhlas Elginovi skutečně udělen. Možnou odpověď na tuto otázku nabízí již několikrát zmiňovaný ferman.

---

²⁹ Obsah nedoručeného prvního fermanu není přesně znám, avšak se předpokládá, že dával Elginovým lidem povolení vstoupit na Akropoli a následně zde malovat, stavět lešení a vytvářet sádrové odlitky. St. Clair, s. 86.

³⁰ St. Clair, s. 65-6, 80-6.

Obsah fermanu odrážel hlavní body memoranda vypracovaného reverendem Huntem, který byl iniciátorem a zároveň organizátorem odstranění výzdoby Parthenónu. Jednotlivé body memoranda, které měly usnadnit práci Elginových lidí na Akropoli měly opravňovat k následujícím činnostem:

„ (1) svobodně vstupovat za hradby Pevnosti [Akropole], a malovat a vytvářet zde sádrové odlitky přítomných antických chrámů.

(2) stavět lešení a kopat tam, kde budou chtít odkrýt základy antických staveb.

(3) bez omezení odnášet jakékoliv skulptury či předměty obsahující nápisy, které nijak nezasahují do opevnění či hradeb Citadely.“³¹

Navrhované body sice byly zaneseny do fermanu, ale nikoliv ve výše uvedeném znění, které zcela jasně formuluje rozsah činností Elginovy skupiny na Akropoli. Turecká vláda vydala ferman ve dvou verzích. Originál v turečtině, určený do rukou athénskému vojvodě a kádího, zástupce soudní moci v Athénách, jenž se však do současnosti nezachoval. Druhá verze fermanu určená lordu Elginovi byla v souladu s běžnou praxí vydána v italštině, která byla „lingua franca“ oné doby. Dnes máme k dispozici pouze tuto italskou verzi fermanu. Následující úryvek ukazuje, jakým způsobem byly jednotlivé body memoranda zakomponovány do fermanu.

„ ... [J]e naší povinností zajistit, že se nesetkají [Elginovi umělci] s odporem při procházení se, prohlížení si či studování kreseb a budov, které si budou přát malovat, při jakékoliv činnosti související se stavbou lešení, nebo při používání rozličných nástrojů, a doručením tohoto dopisu využijete svou pozornost ke splnění požadavku zmíněného Velvyslance [Elgina], zatímco zmíněná pětice umělců pobývajících na daném místě bude zaměstnána vycházením a vcházením do bran Hradu Athénskému [Akropole], který je místem zkoumání; vytvářením forem ze svých žebříků umístěných kolem antického chrámu Idolů [Parthenónu]; kopírováním za pomoci malty (křídly či sádry) při vytváření modelů (za pomoci křídly či sádry) ozdob a viditelných figur; měřením úlomků a pozůstatků z jiných zbořených budov; a kopáním základů podle potřeby, aby se v rumišti odkryly kamenné kvádry s vytesanými nápisy; že nebudou obtěžováni Guvernérem hradu ani nikým jiným, ani Vámi výše

---

³¹ St. Clair, s. 87.

uvedenými [kádí a vojvoda], a že *nikdo nebude zasahovat do lešení či nástrojů, ani nebude vytvářet odpor proti odnášení některých kusů kamenů s nápisy a figurami, ...*³²

Srovnáme-li poslední větu z fermanu (vyznačenou kurzívou) se třetím bodem Huntova memoranda, je patrné, že se obsahově zcela neshodují. Formulace použitá ve fermanu nenabízí jednoznačný výklad toho, k čemu byl lord Elgin oprávněn. John Merryman se domnívá, že zmínka o „odnášení některých kusů kamenů“ se pravděpodobně týká předmětů nalezených při výkopových pracích. K tomuto závěru dochází po celkovém zhodnocení fermanu, jehož obsah nasvědčuje tomu, že hlavní činností Elginových lidí na Akropoli mělo být měření, kreslení a vytváření sádrových odlitků a nikoliv „demontáž“ Parthenónu. Na základě toho, že ferman výslovně nehovoří o odstraňování sochařské výzdoby z budovy Parthenónu, se Merryman domnívá, že Elgin překročil pravomoci, stanovené ve fermanu.³³ Tímto výkladem fermanu se Merryman shoduje s Williamem St. Clairem, který rovněž upozorňuje na odlišnosti v obsahu fermanu a memoranda. Všímá si toho, že memorandum předpokládalo provádění veškerých prací tak, aby nijak nezasahovaly do podstaty Akropole jako vojenské pevnosti, avšak ferman takovéto omezení neobsahuje. Na základě toho lze konstatovat, že turecká vláda nabídla větší rozsah pravomocí, než o jaký se původně žádalo. Jedním dechem však St. Clair dodává, že turecká vláda měla v úmyslu povolit odnášení pouze těch antických památek, které by byly nalezeny při výkopových pracích a nikoliv těch, které by byly odstraněny ze samotných antických chrámů.³⁴

Oproti tomu Dorothy King ve své knize *The Elgin Marbles* uvádí, že již samotný ferman dal Elginovi souhlas k získání parthenónské výzdoby. Dokládá to odkazem na italskou verzi fermanu, kde inkriminovaná věta o odnášení „některých kusů kamenů“ je v italštině formulována jako „qualche pezzi di pietra“, přičemž „qualche“ znamená *některý, nějaký*, či *jakýkoliv*. Italština, kterou se hovořilo kolem roku 1800, prý užívala slovo „qualche“³⁵ právě ve významu *jakýkoliv*, z čehož má vyplývat, že Elgin měl plné požehnání od turecké vlády odstranit parthenónskou výzdobu. Případné pochyby o takovémto výkladu fermanu se D.

---

³² St. Clair, s. 340-1.

³³ Merryman, s. 36-39.

³⁴ St. Clair, s. 89.

³⁵ První anglické překlady italské verze fermanu překládaly slovo „qualche“ jako „any“, česky: *jakýkoliv*, ale nejnovější anglický překlad, který je zde citovaný a jenž ve své knize uveřejnil W. St. Clair, jej překládá jako „some“, tj. česky: *nějaký, některý*, nebo *trochu*.

King snaží odvrátit tvrzením, že se athénský vojvoda o rozsahu pravomocí stanovených ve fermanu poradil s tureckým úředníkem, který ferman doručil. Ten mu potvrdil, že ferman povoluje Elginovi odstraňovat *libovolné* části z antických chrámů na Akropoli. Autorka však toto tvrzení ničím nedokládá.³⁶

John Merryman předkládá solidnější důkazy o legálnosti Elginova konání. Ačkoliv Merryman na jedné straně připouští, že lord Elgin překročil rámec fermanu, na straně druhé dokazuje, že Elginova činnost byla v souladu se zákonem. V této souvislosti zmiňuje zásadu, podle níž lze dodatečně přímo či nepřímo ratifikovat skutky, které byly vykonány mimo rámec původně udělených pravomocí. V souladu s touto zásadou turecká vláda (dokonce) dvakrát ratifikovala Elginův skutek. V prvním případě se jednalo o několik dodatečných fermanů vydaných sultánem, které schvalovaly veškeré „projevy vstřícnosti“ athénského vojvody a *disdara* vůči Elginovi a jeho lidem. Ve druhém případě byla osmanská vláda nucena vydat písemný rozkaz athénským zástupcům, aby povolili naložení parthenónských soch na loď a jejich následný odvoz do Anglie. Athénský vojvoda, který se ocitl pod tlakem Francouzů, se tomuto kroku snažil zabránit. Z uvedených skutečností vyplývá, že turecká vláda odsouhlasila odstranění a odvoz sochařské výzdoby Parthenónu. Z pohledu mezinárodního práva byl tedy skutek lorda Elgina legální, který tak mohl posléze převést svá vlastnická práva k parthenónským sochám na britský stát.³⁷

S takovýmto závěrem zásadně nesouhlasí Jeanette Greenfield, která se problematikou „soch lorda Elgina“ zabývá ve své knize *The Return of Cultural Treasures*. Legálnost Elginova jednání zpochybňuje na základě toho, že se do současnosti nedochoval ani jeden originální exemplář výše zmiňovaných fermanů. Poukazuje na to, že veškerá jednání s tureckou vládou o vydání těchto fermanů probíhala pouze ústně a o jejich existenci svědčí pouze narážky v Elginově korespondenci s reverendem Huntem či malířem Lusierim. J. Greenfield dokonce zpochybňuje existenci onoho druhého fermanu, který se dochoval pouze v italské verzi. Její pochyby pramení ze skutečnosti, že právě reverend Hunt, který přesvědčil Elgina o nutnosti odstranit sochařskou výzdobu Parthenónu (aby byla ochráněna před nedbalým zacházením ze strany Turků), osobně přivezl ferman z Konstantinopole, přičemž (nedochovaný) turecký originál předal tureckým zástupcům a (dochovanou) italskou verzi si

---

³⁶King, s. 261, 270-1.

³⁷Merryman, s. 39.

sám ponechal. Když lord Elgin v roce 1816 nabídl svou kolekci k prodeji britské vládě, byla sestavena zvláštní parlamentní komise, která měla zhodnotit společenskou prospěšnost a hodnotu parthenónské výzdoby. V této souvislosti komise prošetřovala také okolnosti, za nichž byly tyto antické památky získány, a to na základě svědectví zainteresovaných osob. Jedním ze svědků byl reverend Hunt, který před komisí reprodukoval obsah druhého fermanu, na jehož základě došlo k odstranění parthenónských soch. Zde spatřuje J. Greenfield největší úskalí – daný ferman nebyl předložen v písemné podobě, jeho obsah byl komisi pouze převyprávěn reverendem Huntem, který v době šetření tvrdil, že italskou verzi fermanu zrovna „nemá s sebou v Londýně“.³⁸

Při hodnocení právní stránky případu „soch lorda Elgina“ je třeba rovněž zhodnotit, jakou roli hrály úplatky při získávání potřebných povolení od osmanské vlády a zda Elgin, který získal tato antická díla ve chvíli, kdy měla Velká Británie mimořádně dobré vztahy s Osmanskou říší, je získal v roli britského velvyslance u Vysoké porty či jako soukromá osoba³⁹. Skutečnost, že úplatky byly běžnou součástí jednání s tureckými představiteli, potvrzuje mimo jiné i W. St. Clair. Právě za pomoci úplatků přesvědčil Hunt athénského vojvodu, aby si ferman týkající se rozsahu prací Elginových lidí na Akropoli vyložil „správným“ způsobem, tj. tak, že se jedná o povolení k odstraňování sochařské výzdoby z Parthenónu.⁴⁰ Nicméně podle Merrymana nelze na základě této skutečnosti zpochybnit legálnost Elginova skutku. Podstatné je to, že turečtí představitelé byli oprávněni vydávat rozhodnutí, taková jaká vydali, a pohnutky, které je k těmto rozhodnutím vedly, jsou z hlediska práva platného v té době zcela nepodstatné. Na otázku, v jaké roli Elgin získal parthenónskou výzdobu jednoznačně odpověděla parlamentní komise, když rozhodla o zakoupení Elginovy kolekce. Pokud by totiž Elgin nezískal svou kolekci jako soukromá osoba, nýbrž jako představitel britské koruny, parthenónská výzdoba by automaticky patřila britskému státu a nebylo by nutné projednávat otázku jejího zakoupení.⁴¹

2.3 Bylo by možné dosáhnout navrácení „soch lorda Elgina“ soudní cestou?

---

³⁸ Greenfield, s. 73-5.

³⁹ Otázka, zda Elgin nezneužil svého velvyslanceckého postavení při získávání parthenónské výzdoby, bude prozkoumána v kapitole pojednávající o morálním hledisku kauzy „Elginových soch“.

⁴⁰ St. Clair, s. 94.

⁴¹ Merryman, s. 42.

Jednou z možností Řecka jak dosáhnout navrácení sochařské výzdoby Parthenónu bylo předložení příslušné žádosti soudnímu dvoru v Anglii. Tuto teoretickou možnost podrobně rozebrala J. Greenfield, která upozornila na možná úskalí takové žádosti. Za prvé, musela by se vyřešit otázka *locus standi*, tj. zda lze moderní řecký stát považovat za následníka Athénské republiky, na jejímž území Parthenón vznikl, a tudíž, zda Řecko může stát před soudem v roli žalobce. Dále by Řecko nemohlo uplatnit své zákony na ochranu antických památek omezující jejich export či přemísťování, neboť by se na ně vztahovalo pravidlo retroaktivity. Beztak by anglický soudní dvůr nemohl uplatňovat zákony platné na území cizího státu. Nicméně pokud by se čistě hodnotil právní nárok Řecka na parthenónskou výzdobu, J. Greenfield je přesvědčena, že by Řekové měli silné argumenty na obhajobu svého nároku. Jako hlavní argument by se mohla uvést skutečnost, že v současnosti nejsou k dispozici dokumenty, na jejichž základě Elgin získal povolení k odstranění a vývozu antické výzdoby Parthenónu. To, že turečtí představitelé nezabránili jejímu odvozu ze země, nelze považovat za důkaz Elginova právního nároku na tato antická díla. Další pochybnosti J. Greenfield o právním nároku Elgina, respektive britského státu, vycházejí jednak z toho, že Elgin parthenónskou výzdobu *nezakoupil* od osmanské vlády, pouze ji odvezl na základě pochybných dokumentů, a jednak z toho, že turečtí představitelé nepřikládali parthenónské výzdobě žádný význam. Vedle toho Greenfield upozorňuje na to, že Parthenón byl veřejnou budovou a zároveň budovou s náboženským významem. Turecký stát tudíž neměl právo zříci se nároku na veřejný majetek.⁴²

Nad případnou snahou Řecka domoci se navrácení sochařské výzdoby Parthenónu soudní cestou se zamýšlel také J. Merryman. Za největší úskalí tohoto kroku považuje fakt, že uplynula příliš dlouhá doba od okamžiku, kdy lord Elgin získal a odvezl tyto antické památky. Navíc Řecko vzneslo oficiální požadavek k navrácení parthenónské výzdoby teprve v roce 1983, tj. po 155 letech od dosažení nezávislosti na Osmanské říši (vezmeme-li v úvahu, že se tak stalo v roce 1828). Ačkoliv mezinárodní právo nezná promlčecí lhůtu, bylo by z praktických důvodů složité prošetřovat veškeré okolnosti této události. Nicméně pokud by byl problém navrácení parthenónské výzdoby předložen mezinárodnímu soudu, tak by tento soud mohl vydat pouze své stanovisko k danému problému a nikoliv pravomocný rozsudek. Pravomocného rozsudku by Řecko mohlo dosáhnout pouze u anglického soudního dvora, ale

---

⁴² Greenfield, s. 80-1.

zde platí šestiletá promlčecí lhůta.⁴³ J. Greenfield se přesto domnívá, že by Řecko mohlo vznést svůj nárok u anglického soudu, a to na základě toho, že vnitrostátní právní předpisy se nemohou uplatňovat v případech mezinárodního historického deliktu.⁴⁴

Na závěr těchto úvah je třeba podotknout, že se Řecko nikdy nepokusilo získat „sochy lorda Elgina“ soudní cestou. Nicméně od založení moderního řeckého státu se žádosti o navrácení těchto antických památek několikrát opakovaly, přičemž tyto žádosti nevycházely pouze ze strany Řecka, ale návrhy k navrácení skulptur vycházely i z britské strany. Následující kapitola pojednává o tom, jaké pohyby vedly Velkou Británii k úvahám o navrácení parthenónské výzdoby a na jakém základě byly založeny řecké žádosti.

2.4 Úsilí Řecka o navrácení „soch lorda Elgina“ v čase

Jakmile se Řecko vymanilo z područí Osmanské říše a stalo se samostatným státem, prohlásilo Parthenón za řecký národní symbol a zahájilo restaurátorské práce na Akropoli. Vše, co se nacházelo na Akropoli, se stalo majetkem řeckého státu, tj. včetně Parthenónu a jeho sochařské výzdoby, kterou Řekové chtěli vrátit zpět do vlasti. První žádost o navrácení této antické památky byla vznesena již v roce 1835. Stalo se tak v souvislosti s nabídkou Britského muzea poskytnout Řecku sádrové odlitky vlysů a metop odvezených Elginem výměnou za sádrové odlitky těch, které zůstaly na Parthenónu. Řecko tuto nabídku odmítlo a požádalo o navrácení originálních vlysů a metop. Další žádost či spíše naděje Řecka na navrácení jeho památek spadá do období krátce po roce 1864, kdy se Velká Británie vzdala své suverenity nad Iónskými ostrovy ve prospěch Řecka. Část řecké politické reprezentace se domnívala, že poté, co se Britové dobrovolně vzdali území, které mělo hodnotu několika miliónů liber, by se také mohli vzdát parthenónské výzdoby, která by vynesla „sotva milión“⁴⁵, pokud by byla nabídnuta do aukce. Tato naděje se však samozřejmě nenaplnila. V roce 1890 Řekové mírně slevili ze svých požadavků a žádali o to, aby se vrátily alespoň architektonické fragmenty. Britové však poskytli jen sádrové odlitky. Žádost o navrácení všech parthenónských skulptur odvezených Elginem byla zopakována v roce 1924 u

---

⁴³ Merryman, s. 40-1.

⁴⁴ Greenfield, s. 82.

⁴⁵ R. A. H. Bickford-Smith, *Greece under King George*, 1893, s. 222; citováno dle St. Clair, s. 333.

příležitosti stého výročí úmrtí lorda Byrona, básníka a filheléna, který podporoval řecký národněosvobozenecý boj s Osmanskou říší. Velká Británie začala reálně uvažovat o splnění řeckého požadavku teprve v době druhé světové války. Na začátku roku 1941, kdy Řecko muselo čelit silnému tlaku fašistické Itálie, byl v britském parlamentu přednesen návrh na navrácení parthenónských skulptur, jakmile skončí válka. Ačkoliv zastánci tohoto návrhu chápali akt navrácení jako způsob jak „ocenit zásluhu Řeků o civilizaci“⁴⁶ a jako „gesto přátelství vůči Řecku“⁴⁷, britské ministerstvo zahraničí v něm spíše vidělo způsob, jak si Řeky „pojistit“, aby nepolevovali v boji s fašismem. V 50. letech 20. století měly posloužit „sochy lorda Elgina“ jako návnada pro řeckou vládu, aby přestala podporovat teroristické kruhy na Kypru usilující o ukončení britské koloniální nadvlády a připojení ostrova k Řecku (tzv. enosis). V 70. letech se uvažovalo o tom, že navrácení parthenónských skulptur by mohlo být součástí mezinárodního politického „balíčku“, jenž měl vést k ukončení vojenské diktatury v Řecku, která zde trvala od roku 1967. Jak je patrné z uvedeného výčtu, Britové byli odhodláni vyjednat navrácení parthenónských skulptur Řecku, ale nikdy se jim nepodařilo nalézt dostatečně silné politické odůvodnění pro tento krok.

Společným rysem všech výše uvedených žádostí Řecka o navrácení parthenónských skulptur, je skutečnost, že se pokaždé jednalo o přímé žádosti řecké vlády určené vládě britské. Řecká žádost o navrácení vznesená v roce 1983 se od všech předchozích liší nejen tím, že je považovaná za první oficiální žádost, ale především tím, že se Řecko snažilo také zmobilizovat mezinárodní mínění v otázce navrácení skulptur z Parthenónu.⁴⁸ Oficiální žádosti předcházela konference ministrů kultury pořádaná organizací Spojených národů UNESCO v Mexiku v roce 1982, kde bylo vydáno doporučení ohledně navrácení parthenónských skulptur. V závěrečné zprávě konference bylo stanoveno, že „odstraněním tzv. soch lorda Elgina z Parthenónu došlo k znetvoření jedinečného památníku, který je symbolem věčného významu pro řecký lid i pro celý svět“ a zároveň je „správné a spravedlivé tyto sochy [přesněji skulptury] vrátit Řecku, zemi, kde byly vytvořeny, aby mohly být reinkorporovány do architektonické struktury, jejíž součástí tvořily“⁴⁹. Na základě toho bylo

---

⁴⁶ Greenfield, s. 62.

⁴⁷ Tamtéž, s. 63.

⁴⁸ St. Clair, s. 332-4.

⁴⁹ World Conference on Cultural Policies, Mexico City 26 July-6 August 1982, Final Report, staženo z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000525/052505eo.pdf>, 3. 5. 2009, s. 96.

doporučeno, aby se „navrácení parthenónských skulptur chápalo jako příkladné uplatnění principu, podle nějž by se prvky vyjmuté z národních památníků měly na tyto památníky vracet“⁵⁰. Ačkoliv se později ukázalo, že tuto podmínku není fyzicky možné splnit, závěrečná zpráva UNESCO je dokladem toho, že mezinárodní společenství uznalo nárok Řeků požadovat navrácení parthenónských skulptur. Tento řecký nárok posléze potvrdila také Mezinárodní rada muzeí (ICOM, International Council of Museums) ve své rezoluci o „Návratu kulturního dědictví do zemí původu“, vydané v srpnu 1983. Mimo jiné zde bylo vyhlášeno „morální právo lidu získat zpět významné prvky svého [kulturního] dědictví, které bylo rozptýleno v důsledku koloniální či cizí okupace“⁵¹.

Poté, co řecká vláda učinila jednomyslné rozhodnutí formálně požádat o navrácení sochařské výzdoby z Parthenónu (na základě doporučení ministryně kultury Meliny Merkuri), byl tento požadavek předán britskému ministerstvu zahraničních věcí 12. října 1983. Řecká žádost byla odůvodněna na základě tří skutečností. Za prvé se jednalo o fakt, že „parthenónské skulptury byly integrální součástí jedinečné budovy se symbolickým významem pro řecké kulturní dědictví. Druhý bod zachycoval skutečnost, že „v současné době se všeobecně uznává, že umělecké dílo patří do kulturního kontextu, ve kterém (a pro který) bylo vytvořeno. Poslední bod zdůrazňoval, že „skulptury byly odstraněny v době cizí okupace, kdy řecký lid neměl možnost se k dané záležitosti vyjádřit“⁵². Poté, co byl učiněn tento oficiální požadavek, byla ve Sněmovně Lordů zahájena debata o pozměňovacím návrhu zákona o Britském Muzeu, který měl rozšířit pravomoci správců muzea, což v sobě nepřímo zahrnovalo úvahy o případném navrácení parthenónských skulptur, neboť s příslušnými pravomocemi by rozhodnutí o navrácení skulptur bylo plně v rukou správců muzea. Během debaty bylo konstatováno, že parthenónská výzdoba nebyla Elginem „ukořistěna“, v Britském muzeu o ni bylo dobře postaráno a navíc byla vyjádřena obava z vytvoření nežádoucího precedentu v případě uspokojení řecké žádosti. Zmiňovaný pozměňovací návrh byl Sněmovnou Lordů zamítnut a v dubnu roku 1984 vydala britská vláda zamítavé stanovisko

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 96.

⁵¹ ICOM General Assembly Resolution, citováno dle Greenfield, s. 64.

⁵² Greenfield, s. 68.

k žádosti Řecka s odůvodněním, že lord Elgin získal parthenónské skulptury se souhlasem Vysoké porty, která měla plné oprávnění vydávat taková rozhodnutí.⁵³

Přes toto zamítnutí řecká vláda svou žádost obnovila již v září roku 1984 prostřednictvím nové procedurální metody, kterou představilo UNESCO. V následujícím roce britské ministerstvo zahraničí tuto žádost opět zamítlo. Debata o navrácení parthenónských skulptur nijak neutichla, naopak s blížícím se dvoustým výročím narození lorda Byrona, které připadlo na rok 1988, se stala intenzivnější. Britská vláda své stanovisko nezměnila. Naděje na vyslyšení řecké žádosti svitla v roce 1997, kdy po osmnácti letech vlády konzervativců se k moci dostala Labouristická strana. Bývalý předseda britských labouristů Neil Kinnock byl známý svým vstřícným postojem k navrácení parthenónských skulptur do Řecka. Nicméně postoj nové vlády k této problematice byl zcela totožný s postojem vlády předchozí. Za přelomový lze označit rok 2000, kdy řecká vláda vydala zcela nové stanovisko k navrácení parthenónských skulptur. Řecký ministr kultury Theodoros Pangalos u příležitosti své návštěvy Londýna oznámil, že Řecko již neusiluje o navrácení parthenónských skulptur z titulu svých vlastnických práv k těmto památkám, nýbrž usiluje pouze o to, aby se vrátily do místa svého původu. Jednalo se o značný posun od dob Meliny Merkuri, která žádala o navrácení skulptur na základě toho, že patří Řecku. Nyní však otázka vlastnictví přestala být podstatná pro řeckou vládu a jednalo se pouze o to, aby se navrácením sochařské výzdoby Parthenónu do Athén obnovila celistvost Parthenónu. Obnovení celistvosti mělo být pouze symbolické, neboť se plánovalo, že skulptury budou umístěny v budoucím novém muzeu, které by se nacházelo přímo naproti Akropoli.⁵⁴ Předpokládalo se, že nové muzeum bude postaveno do roku 2004, kdy se měly konat Olympijské hry v Athénách, a že v něm do té doby budou umístěny originály parthenónských skulptur – ani jedno se však nevyplnilo. Do současné chvíle se pouze docílilo výstavby nového muzea pod Akropolí, které bylo zpřístupněno v polovině roku 2008, avšak vystaveny jsou v něm pouze reprodukce skulptur, které odvezl Elgin, spolu s originály těch, které zůstaly v Athénách.

Společným jmenovatelem řeckých žádostí o navrácení parthenónských skulptur je skutečnost, že jsou primárně založeny na zpochybnování morálnosti Elginova skutku.

---

⁵³ Tamtéž, s. 68-70.

⁵⁴ Policy Statement on the Return of the Parthenon Sculptures, staženo z: <http://www.greece.org/parthenon/marbles/greece.htm>, 4. 5. 2009.

V následujících dvou kapitolách budou rozebrány morální argumenty zastánců a odpůrců Elgina a veškeré další argumenty, které se nejčastěji objevují v debatě o navrácení řeckého kulturního dědictví.

2.5 Kauza „soch lorda Elgina“ z morálního hlediska

V debatě o návratu parthenónských soch hraje nemalou roli hodnocení Elginova skutku z morálního hlediska. Diskuse o morálnosti Elginova počínání se opírá o dvě protichůdné představy o lordu Elginovi: první jej vykresluje jako zloděje a vykořisťovatele⁵⁵, druhá jej naopak oslavuje jako zachránce jedinečného kulturního dědictví. Zastánci lorda Elgina jsou přesvědčeni o tom, že pokud by sochařská výzdoba Parthenónu nebyla odvezena do Londýna, hrozila by jí v Athénách jistá zkáza. Tuto domněnku se snaží dokázat jednak zvěstmi o bezohledném počínání Turků na Akropoli a o lhostejnosti tehdejšího řeckého obyvatelstva k vlastním památkám, jednak situací na začátku 19. století, kdy jednotlivé západoevropské národy mezi sebou soupeřily v získávání cenných antických památek do soukromých sbírek či do výstavních sálů v muzeích. Odpůrci lorda Elgina zpochybňují čistotu jeho úmyslů při odstraňování soch a odsuzují samotný způsob odběru vlysů, metop a soch, který způsobil na budově Parthenónu viditelné škody.

O bezohlednosti Turků se podrobně rozepsala D. King. Bezohlednost se měla projevat v tom, jak si turecké posádky stavěly obydlí přímo na Akropoli, přičemž jako stavební materiál používaly mramorové zbytky z rozbořených chrámů, tj. kvádry, sloupy i ozdobné prvky, které byly zakomponovány přímo do staveb či byly rozdrceny na prach, z něž se dělalo hašené vápno. Stěny některých chrámů na Akropoli byly rozebírány, aby se získaly olovené části, které držely jednotlivé kvádry stěny pohromadě, a aby se z olova mohla vyrobit munice do střelných zbraní. Tuto skutečnost potvrzuje W. St. Clair a dodává, že za tímto účelem bylo vyňato přes pět set kvádrů ze samotného Parthenónu. Část kvádrů byla

---

⁵⁵ Dimitris Martos je příkladem autora, který způsob získání parthenónských soch hodnotí jako krádež. V souvislosti s tímto skutkem používá pojem „leilasía“, což doslova znamená drancování, plenění či loupení. Martos se navíc domnívá, že „vyplenění“ Akropole bylo v souladu s plánem britské vlády zmocnit se řeckých památek, která si pro tento úkol vybrala speciálně lorda Elgina. Britská vláda prý také uhradila veškeré výdaje spojené s tímto počinem. (Martos, s. 64-5.) Ve skutečnosti vláda s tímto neměla nic společného, naopak zamítla Elginovu žádost o finanční příspěvek k zaplacení kvalifikovaných umělců, kteří měli zachytit architekturu akropoliských chrámů.

rozřezána a následně posloužila při budování opevnění.⁵⁶ Turci rovněž čile obchodovali s antickými památkami, což byl důsledek nebývalého zájmu cestovatelů ze západní Evropy o starověké artefakty. Obchodovalo se nejen se sovkulturami, které volně ležely v troskách chrámů, ale také s těmi, které byly záměrně odlomeny přímo z jednotlivých antických budov.⁵⁷

Kromě turecké bezohlednosti zastánci lorda Elgina uvádějí jako další argument k ospravedlnění jeho skutku údajnou lhostejnost samotných Řeků k antickým památkám. Tvrzení, že Řekové byli zcela lhostejní k tomu, že byly odstraňovány umělecké a architektonické prvky z Parthenónu, není zcela pravdivé. Stejně tak není zcela pravdivá interpretace Elginových odpůrců, která naznačuje, že řecké obyvatelstvo bylo ochotné bránit antické památky vlastním tělem. V době Elginova působení v Osmanské říši řecký národ, tak jak jej známe dnes, neexistoval, tudíž antickým památkám a zejména Parthenónu nebyl vkládán ten význam, který má dnes. Když se někteří autoři⁵⁸ snaží dokazovat, jak Řekům na jejich památkách záleželo, uvádějí jako příklad generála Makryjannise, velitele za řeckého povstání proti turecké nadvládě v roce 1821, který přesvědčoval své muže, aby nepodlehli pokušení prodat ukořistěné antické sochy západním cestovatelům. Makryjannis, ačkoliv pocházel z prostých poměrů a byl negramotný, si uvědomoval význam antických památek jako národních symbolů. Tento příklad však nechtěně upozorňuje na to, že z Parthenónu se stal symbol vznikajícího řeckého národa teprve v době národněosvobozeneckého boje. Počátkem 19. století mu tento význam zcela scházal. Přesto Řekové nebyli lhostejní k odstraňování parthenónských sovkultur, jednalo se o nepřiměřený zásah do budovy, která tvořila každodenní součást jejich života.

Skutečná motivace Elginova činu je dalším hojně diskutovaným tématem. Zastánci navrácení parthenónských sovkultur do Řecka se většinou shodují v tom, že původním a hlavním úmyslem Elgina nebylo získat a odvézt tyto památky, ale rovněž poukazují na to, že jeho prvotním zájmem nebylo zajištění ochrany těmto uměleckým dílům klasického Řecka, jak deklarují Elginovi obhájci. Cílem lorda Elgina bylo získat během svého pobytu v Osmanské říši antické památky dokládající vyspělost antického sochařství a architektury.

---

⁵⁶ St. Clair, s. 315.

⁵⁷ King, s. 241, 253.

⁵⁸ Hitchens, s. 59.

Ty měly posléze přispět k pozvednutí umělecké úrovně ve Velké Británii. Jedinost sochařské výzdoby Parthenónu hodlal Elgin zachytit pouze pomocí skic a sádrových odlitků. Avšak na naléhání reverenda Hunta, který mu líčil necitlivý přístup Turků k antickým pozůstatkům, se rozhodl odvézt si s sebou do Londýna originály a tak je zachránit. Dokonce i Elginovi odpůrci jsou ochotni uznat, že vzhledem k poměrům, které panovaly v Athénách na počátku 19. století, tj. počínání Turků v kombinaci se zástupy cestovatelů dychtících po antických památkách, odvozem do Anglie byly parthenónské sochy ochráněny. Na druhou stranu však nejsou ochotni Elginovi odpustit škody, které byly tímto krokem způsobeny na budově Parthenónu. Odebráním metop a vlysů došlo k narušení struktury chrámu, neboť tvořily integrální součást stavby, a navíc byl jejich odběr značně necitlivý. Pozitivním důsledkem Elginova konání bylo, že starořecké umění začalo být uznávané napříč celou Evropou a poněkud zastínilo v tehdejší době uznávané umění římské. Do povědomí evropské veřejnosti se tak vrátilo Řecko, což se později ukázalo jako významný faktor během národněosvobozeneckého boje. Původní Elginův úmysl pozvednout uměleckou úroveň se však nenaplnil.⁵⁹

Kritici lorda Elgina ve snaze zpochybnit morálnost jeho skutku poukazují také na to, že Elgin využil své mimořádné postavení v Osmanské říši k tomu, aby uskutečnil své soukromé záměry. Elgin ve funkci velvyslance Velké Británie, státu, který byl hlavním spojencem Vysoké porty, měl výhodnou vyjednávací pozici při získávání potřebných povolení k odstranění a odvozu parthenónských soch. Příslušná povolení, která byla vydána se souhlasem sultána, byla chápána jako dar ve prospěch představitele nejsilnějšího státu středomořské oblasti. Nelze popřít, že Elginovo postavení sehrálo klíčovou úlohu. Nicméně, získáním parthenónských soch se Elgin nijak neobohatil. K rozhodnutí nabídnout svou parthenónskou sbírku státu, jej přiměla finanční tíseň. Ačkoliv výše veškerých

---

⁵⁹ Tuto skutečnost podrobněji rozebral Stelios Lydakis, jenž uznal nadšení, které parthenónské sochy vyvolaly v uměleckých kruzích. V reakci na ně vznikaly obrazy, jejichž ústředním námětem byly metopy, vlysy a štítové sochy, a budovy postavené přesně podle pravidel architektury klasického období. Lydakis však upozorňuje na to, že mezi umělci panovala zdrženlivost věrně napodobovat antická díla, což přičítá tomu, že klasická přesnost a dokonalost se přičila podstatě romantismu (uměleckému směru převládajícímu na počátku 19. století), který naopak usiloval o nedokončenost a přirozenost. S. Lydakis, *The Impact of The Parthenon Sculptures on 19th and 20th Century Sculpture and Painting*, in: P. Tournikiotis, *The Parthenon and Its Impact in Modern Times*, Athens: Melissa 1994, s. 232-242.

nákladů spojená se získáním skulptur dosáhla £74 240, parlamentní komise vyčíslila hodnotu Elginovy sbírky pouze na £35 000.⁶⁰

2.6 Některé další argumenty *pro* a *contra* v debatě o navrácení skulptur

Výrazným rysem debaty o návratu „soch lorda Elgina“ je její emotivnost a následkem toho se na straně odpůrců a zastánců návratu objevují argumenty, které nemohou posloužit k tomu, aby se na jejich základě spravedlivě rozhodlo o dalším osudu parthenónských skulptur, neboť mají subjektivní charakter. Přesto je nelze opomenout, neboť dotvářejí celkový obraz debaty o navrácení sochařské výzdoby Parthenónu. V řeckých žádostech se nárok na navrácení parthenónských skulptur někdy odůvodňuje tím, že jako řecké památky patří Řekům, a tudíž by měly být vystavené v Řecku. Odpůrci navrácení oponují tím, že zpochybňují kontinuitu řeckého národa a kultury, tj. pochybují o tom, že moderní Řekové jsou potomky Řeků antického období. V této souvislosti je citován rakousko-německý historik Jakob Philipp Fallmerayer, který ve 30. letech 19. století zkoumal původ novodobých Řeků a došel k závěru, že z rasového hlediska mají více společného se Slovany a Albánci než se Starořeky. Tento kontroverzní názor se snaží vyvracet nejen řečtí badatelé, kteří přinášejí důkazy o nepochybné kontinuitě řeckého jazyka a o kontinuitě lidových představ a zvyklostí od antiky až do moderní doby.⁶¹ Přesto se onen antropologický argument zpochybňující nárok Řeků na parthenónské skulptury objevil ve zprávě Rady Evropy z roku 1983, která pojednávala o problematice návratu uměleckých děl. Podle J. Greenfield je tento argument od základu nesmyslný, neboť se domnívá, že neexistuje národ, o jehož kultuře by bylo možné prohlásit, že byla zcela „čistě“ bez jakýchkoli cizích vlivů přejata. Navíc tato autorka upozorňuje na to, že není rozhodující komu, tj. jakému lidu či národu, určitý umělecký objekt patří, ale do jakého prostředí zapadá.⁶² Tímto se dostáváme k dalšímu hojně diskutovanému tématu, kterým je otázka vhodného kontextu pro sochařskou výzdobu Parthenónu.

Otázka kontextu vstoupila do hry poté, co se vyjasnilo, že v případě navrácení parthenónských skulptur do Řecka nebudou tyto sochařské prvky znovu nainstalovány na

---

⁶⁰ King, s. 286-7.

⁶¹ Hradečný, s. 10, 309.

⁶² Greenfield, s. 64-7.

budovu Parthenónu, nýbrž by byly umístěny rovněž do muzea. Důvodem je obtížná technická proveditelnost a nevhodné klimatické podmínky jako smog a kyselý déšť, které jsou pro Athény typické a mají na antické památky devastující účinek. Jedná se o to, zda parthenónské skulptury zapadají lépe do Britského muzea, které má univerzální charakter, či do nově otevřeného muzea pod Akropolí, které má charakter národní. Britské muzeum je typickým příkladem konceptu univerzálního muzea, který má svůj původ v době osvícenství. Takové muzeum se vyznačuje tím, že zachycuje dějiny lidstva prostřednictvím pozůstatků a uměleckých děl dávných kultur i novověkých států. Oproti tomu země jako Řecko či Itálie, které mají bohaté kulturní dědictví, si vystačí s konceptem národního muzea, kde je primárně zdokumentována a vyložena národní historie. Jedni se domnívají, že parthenónské skulptury lépe zapadají do Britského muzea, kde jsou vystaveny v kontextu s ostatními starověkými civilizacemi, jakou je egyptská, babylonská, čínská a další. Druzí jsou naopak přesvědčeni o tom, že lepší kontext pro parthenónské skulptury se nachází v Athénách, tj. v místě, pro něž a v němž byly vytvořeny.⁶³ Ať se přikloníme k jednomu či druhému názoru, stále zbývá vyřešit jeden zásadní problém a tím je otázka sjednocení parthenónských skulptur.

Zastánci návratu sochařské výzdoby Parthenónu do Řecka poukazují na absurdnost stavu, kdy část těchto architektonických prvků se nachází v Londýně a část v Athénách v muzeu či stále na budově Parthenónu. Jednotlivé části parthenónského vlysu, který lze přirovnat k filmovému pásu, na němž je zachycen určitý příběh, se nacházejí na dvou opačných koncích Evropy. Podrobný archeologický průzkum na Akropoli ukázal, že mnoho nalezených úlomků mramorových hlav a končetin patří právě k metopám a sochám umístěným v Londýně.⁶⁴ Bojovníci za návrat vyzývají k opětovnému sjednocení odloučených parthenónských skulptur, přičemž za logické považují uskutečnit toto sjednocení v Athénách. V reakci na tento návrh argumentují odpůrci návratu parthenónských skulptur obavou ze vzniku nežádoucího precedentu v případě, že by se vyhovělo žádostem Řecka a jeho příznivců.

Své obavy ze vzniku precedentu vyjádřil mimo jiné John Merryman, který vnímá parthenónské skulptury jako symbol veškerého kulturního vlastnictví, které bylo odvezeno ze své země původu a umístěno do některého světově proslulého muzea či se stalo součástí

---

⁶³ King, s. 298-9, 307-9.

⁶⁴ St. Clair, s. 325.

soukromé sbírky. Domnívá se, že další osud kolekcí ve světových muzeích úzce souvisí s tím, zda Řecko prosadí svůj nárok na navrácení parthenónských soch či nikoli.⁶⁵ Obavy z hromadného vyprazdňování světových muzeí a z toho, že by Řecko mohlo začít žádat o další své památky, považují obháječi řeckého stanoviska za zcela neopodstatněný. Zdůrazňují, že jedině, oč Řecko žádá, je navrácení sochařské výzdoby Parthenónu, kterou odvezl lord Elgin, tudíž nežádá o navrácení veškerých svých antických památek, hojně zastoupených ve světových muzeích. K obavám z vytvoření precedentu se vyjádřila mimo jiné Melina Merkuri v roce 1986 ve svém slavném projevu na půdě Oxfordské univerzity, kdy zdůraznila specifčnost parthenónských soch, která spočívá v tom, že tvořily integrální součást Parthenónu. V tomto směru se jedná o díla zcela jedinečná, s ničím nesrovnatelná.⁶⁶

Nad problematikou precedentu se zamyslel také esejista Colin MacInnes, který uvedl tři podmínky, které podle jeho názoru ospravedlňují umístění určitého uměleckého díla do muzea mimo zemi původu. Za prvé je to tehdy, pokud existuje více exemplářů daného díla (např. egyptské mumie). Za druhé, pokud lid, který vytvořil dané dílo, již neexistuje, tj. pokud žádný národ nelze považovat za jeho pokračovatele (např. Babylóňané). Za třetí, pokud potomci lidu, který vytvořil umělecké dílo, nejsou schopni zajistit adekvátní péči danému dílu. MacInnes se domnívá, že drtivá většina kolekcí světových muzeí spadá nejméně do jedné z výše uvedených kategorií, kdežto parthenónské sochy, jakožto jedinečné dílo svého druhu, se těmito třemi kategoriím zcela vymykají.⁶⁷

Poslední argument odpůrců navrácení parthenónských soch se opírá o tvrzení, že v Londýně bylo o tyto památky dobře postaráno a že tomu tak bude i nadále. Nicméně v této souvislosti je připomínáno kontroverzní čištění parthenónského vlysu, ke kterému se Britské muzeum odhodlalo v roce 1938. Kontroverze tohoto kroku souvisí se zvolenou metodou čištění, kterou došlo k odstranění hnědé svrchní vrstvy mramorového vlysu. Výsledkem čištění byl sice zářivě bílý parthenónský vlys, který však postrádal jakoukoliv autentičnost, neboť zanikla patina charakteristická pro antická sochařská díla, dokládající jejich starobylost. Takové nevhodné zacházení považovali zastánci navrácení parthenónských soch jako

---

⁶⁵ Merryman, s. 35.

⁶⁶ Melina Mercuri's speech to the Oxford Union (June 1986), staženo z: http://www.invg.com/melina_mercuri_speech.htm, 12. 2. 2009.

⁶⁷ Colin MacInnes, dle Hitchens, s. 78.

jeden z mnoha dalších důvodů pro návrat skulptur do Řecka.⁶⁸ Obhájci Britského muzea však reagují tím, že ve své době se jednalo o regulérní metodu čištění, kterou dokonce používali i sami Řekové ještě v 50. letech.⁶⁹ Zastánci návratu dále poukazují na to, jaké nebezpečí hrozilo parthenónským skulpturám za druhé světové války. Během leteckého náletu na Londýn, bylo totiž bombardováno také Britské muzeum a shodou okolností byly také zasaženy sály, v nichž byly parthenónské skulptury obvykle vystavovány. Vedení muzea však prozřetelně několik dní před náletem přemístilo skulptury do krytu. Odpůrci návratu odpovídají na veškeré výtky ohledně péče o antické památky ze strany Britského muzea tím, že připomínají špatný stav budov na Akropoli, který je důsledkem silného smogu a působení kyselého deště. Tímto poukazují na to, že nebýt Elgina, parthenónské skulptury by dávno podlehly těmto negativním klimatickým podmínkám. K tomu je třeba dodat, že Řekové zahájili péči o své památky se vznikem novodobého státu a v současnosti se snaží odvrátit účinky uvedených negativních vlivů a usilují o uchování památek za pomoci nejnovějších vědeckých metod.

---

⁶⁸ Yalouri, s. 179-181.

⁶⁹ King, s. 292.

ZÁVĚR

Pokud by se v kauze „soch lorda Elgina“ rozhodovalo pouze podle práva, byl by zřejmě spor mezi Velkou Británií a Řeckem hned vyřešen. Ukázalo by se, že si Britské muzeum parthenónské skulptury může ponechat ve svých výstavních sálech. *Stricto sensu* se z pohledu práva lord Elgin nedopustil žádné nepravosti při získání a následném odvozu skulptur do Anglie. Každý Elginův krok byl činěn s plným vědomím a souhlasem Vysoké porty. Ačkoliv *ferman* definoval rozsah činností Elginových lidí na Akropoli jen velmi vágně, a tudíž jej nelze považovat za povolení k odstranění sochařské výzdoby Parthenónu, turecká vláda Elginův skutek beztak dodatečně odsouhlasila. Pokud by se Řecko pokusilo získat skulptury soudní cestou, s největší pravděpodobností by soudní spor prohrálo. V kauze „Elginových soch“ však hrají nemalou roli také morální aspekty.

Zpochybňování morálnosti Elginova způsobu získání parthenónských skulptur tvoří klíčovou složku řeckých žádostí o navrácení. Potíž je však v tom, že na základě morálky jednoznačně rozhodnout nelze. Na jedné straně odstraněním skulptur, které s budovou Parthenónu tvořily jeden celek, došlo k nevratnému poškození stavby považované za architektonický skvost klasického období. Na straně druhé lord Elgin zřejmě přispěl k záchraně sochařské výzdoby Parthenónu před necitlivým zacházením Turků a lačností západních cestovatelů po antických památkách. Proto úvahy o morálnosti či amorálnosti Elginova skutku jsou převážně subjektivní záležitostí. Podobně subjektivní charakter mají i další argumenty, které se v debatě objevují. Lze vůbec objektivně rozhodnout, zda je nárok novodobých Řeků na parthenónské skulptury právoplatný z hlediska kulturní kontinuity? Je vůbec v této věci důležité, má-li moderní řecký národ historické a kulturní vazby na antické Řecko? Zda taková vazba existuje, asi není podstatné; důležité ovšem je, že Řekové považují Parthenón za svůj národní symbol a chtějí navrátit části, které jsou jeho přirozenou součástí. Kdo vlastně může odpovědně stanovit, kde je vhodný kontext pro sochařská díla antického Řecka? Nabízí snad tento kontext *Britské muzeum*, v němž jsou pod jednou střeou vystavena umělecká díla nevyčísitelné hodnoty a světově proslulé pozůstatky po starověkých kulturách, nebo *moderní akropolské muzeum*, které bylo nedávno vybudováno v těsné blízkosti místa, kde byly parthenónské skulptury před tisíciletími vytesány mistrnými sochaři? A poslední úvaha: do jaké míry je pravděpodobný vznik precedentu v případě navrácení skulptur do Řecka? Hrozilo by skutečně hromadné vyprazdňování sálů světových

archeologických muzeí, která někdy ve svých sbírkách mají rovněž exponáty získané za nepřiliš průhledných okolností?

Jsou tedy snahy Řecka uplatňovat nárok na navrácení parthenónských soch oprávněné? Na tuto otázku nelze jednoznačně odpovědět vzhledem k povaze řeckých argumentů, které se nedají jednoznačně interpretovat. Pokud jde o Britské muzeum, jak už bylo uvedeno, z právního hlediska má nárok ponechat si sochařská díla z Parthenónu. Pokud však jde o etické hledisko, je o tom možné vážně pochybovat, neboť právní a morální stránka věci nutně nemusí být v souladu. V rámci Evropské unie a její kulturní politiky není třeba považovat šance Řecka na trvalé osazení nového akropoliského muzea „Elginovými sochami“ z Londýna pro futuro za zcela ztracené.

SUMMARY

Thomas Bruce, 7th Earl of Elgin, served as British Ambassador to the Sublime Porte of the Ottoman Empire from 1799 to 1803. During this period he created quite a large collection of antiquities which among other artefacts included sculptures from the Parthenon, a temple on the Acropolis hill in Athens. The whole collection became known as the “Elgin Marbles” which are nowadays associated primarily with the Parthenon sculptures. In 1816 Elgin sold his collection to the British Government and since then the “Elgin Marbles” have been housed in the British museum in London. In 1983 the Greek government represented by Melina Mercouri, Minister of Culture and a former famous actress, put forward an official request for the return of the Parthenon sculptures to Greece. This request was declined by the British Government but the Greeks did not give up their battle for the return of their cultural heritage. The dispute over the “Elgin Marbles” was especially heated in the 1980’s and then it calmed down for a certain period of time. Recently the dispute was revived in connection with the opening of the new Acropolis museum in the first half of 2008. One of the arguments for the retention of the sculptures by the British museum was that the Greeks did not have an appropriate place to keep them. This argument lost its relevancy the moment the new museum was opened.

There are two main issues discussed in the debate over the return of the Parthenon sculptures: the legality and the morality of the removal. A so called firman (an official letter of the Turkish Government addressed to one of its officials) plays an important part in the assessment of the legality of the acquisition. The firman gave permission to Elgin’s artists to draw and make casts on the site of the Acropolis but it did not clearly state whether Elgin’s men actually had the permission to take down friezes, metopes and pediments from the Parthenon. Whether or not the firman gave the permission to take such action is not important since the Ottoman officials subsequently gave their consent to the removal and the shipping of the marbles to England. This fact proves the legality of the removal and the right of the British museum to keep the “Elgin Marbles”.

The Greek requests for the return of the sculptures are at large based on questioning the morality of the removal; this is why assessing the morality of Elgin’s actions cannot be neglected in the debate. The opponents of the return claim that Elgin saved the sculptures by taking them to England, otherwise the insensitive approach of the Turks towards antiquities

would probably lead to their irreparable damage or they would end up in private collections of Western travellers to Greece. Elgin's critics argue that the removal of the sculptures caused irreversible damage to the Parthenon. The problem with judging the case of the "Elgin Marbles" in terms of morality is that it depends on the point of view that is taken. The same difficulty is connected with other arguments that also come up in the debate. An example of such an argument is the question of the best context for the Parthenon sculptures. Some are convinced that the sculptures belong in the British museum next to the artefacts of other ancient civilisations. Others believe that the rightful place for the sculptures is in Athens, a short distance from the Parthenon, the temple they were originally a part of.

Judging the Greek request for the return of the Parthenon sculptures strictly in terms of law proves that the Greeks don't make a strong case for the return. But in terms of morality such a straightforward conclusion cannot be made in the case of the "Elgin Marbles".

Použitá literatura

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- * Browning, Robert, „*The Parthenon in History*“, in: Christopher Hitchens, *The Parthenon Marbles – The Case for Reunification*, London: Verso 2008.
- * Cook, B. F., *The Elgin Marbles*, London: The British Museum Press 2007.
- * Greenfield, Jeanette, *The Return of Cultural Treasures*, Cambridge: Cambridge University Press 2007
- * Hitchens, Christopher, *The Parthenon Marbles – The Case for Reunification*, London: Verso 2008.
- * Hradečný, Pavel, a kol., *Dějiny Řecka*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1998.
- * King, Dorothy, *The Elgin Marbles - The Story of the Parthenon and Archeology's Greatest Controversy*, London: Hutchinson 2006.
- * Lydakís, Stelios, *The Impact of The Parthenon Sculptures on 19th and 20th Century Sculpture and Painting*, in: P. Tournikiotis, *The Parthenon and Its Impact in Modern Times*, Athens: Melissa 1994.
- * Martos, Dimitris, *To zitima tis epistrofis ton archaiotiton: apo ton elginismo stin anasykrotisi tou istorikou chorou tou ellinismou*, Athina: Gordios 1993.
- * Merryman, John H., *Thinking about the Elgin Marbles - critical essays on cultural property, art and law*, The Hague; London: Kluwer Law International 2000.
- * Philippides, Dimitris, *The Parthenon As Appreciated by Greek Society*, in: Tournikiotis.
- * St. Clair, William, *Lord Elgin and the Marbles, The controversial history of the Parthenon sculptures*, Oxford: Oxford University Press 2003.
- * Tournikiotis Panayotis.,ed.,*The Parthenon and its Impact in Modern Times*, Athens: Melissa 1994.
- * Yalouri,Eleana, *The Acropolis: Global fame,local claim*, New York: Berg 2001.

* Zamarovský, Vojtěch, Řecký zázrak, Praha: Máj 1972.

ČLÁNKY, DOKUMENTY, PROJEVY

* Melina Mercouri's speech to the Oxford Union (June 1986), staženo z:

http://www.invgr.com/melina_mercouri_speech.htm, 12. 2. 2009.

* Policy Statement on the Return of the Parthenon Sculptures, staženo z:

<http://www.greece.org/parthenon/marbles/greece.htm>, 4. 5. 2009.

* Stěhování Akropole aneb athénský Vyšehrad v pohybu, staženo z:

http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/stehovani-akropole-aneb-athensky-vysehrad-v-pohybu_30318.html, 30. 10. 2008.

* World Conference on Cultural Policies, Mexico City 26 July-6 August 1982, Final Report,

staženo z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000525/052505eo.pdf>, 3. 5. 2009.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Citace z anglického překladu fermanu (text)

Příloha č. 2: Rozmístění metop (metopes), vlysu (frieze) a štítových soch (pediment) na Parthenónu (obrázek)

Příloha č. 3: Ukázka parthenónského vlysu (obrázek)

Příloha č. 4: Ukázka metopy (obrázek)

Příloha č. 5: Ukázka štítových soch (obrázek)

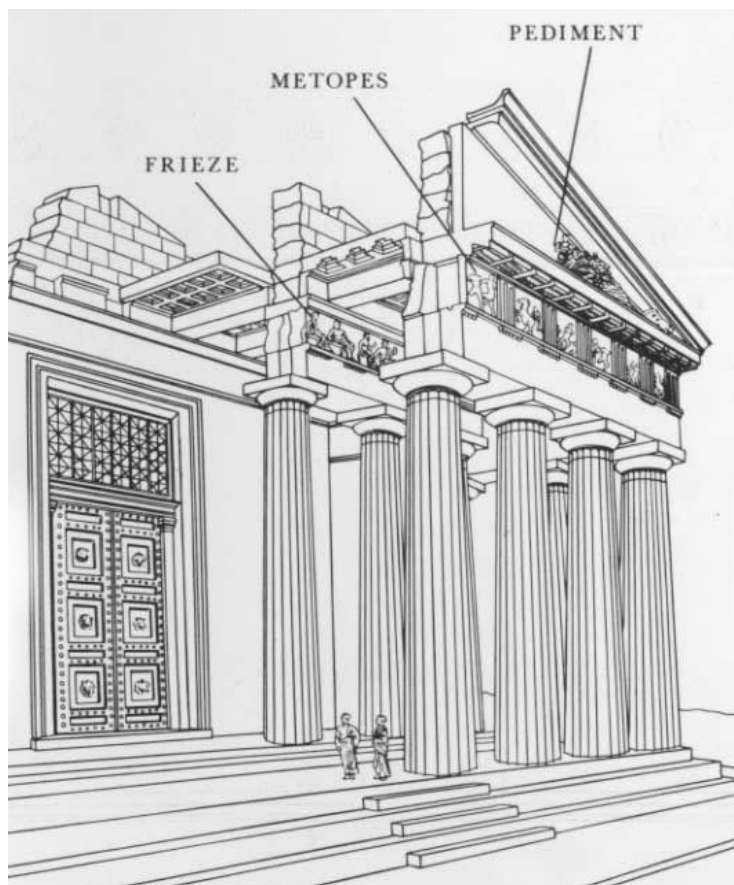
PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Citace z anglického překladu fermanu

„ ... [I]t is incumbent on us to provide that they meet no opposition in walking, examining or studying the pictures and buildings they may wish to draw, and in any of their works of fixing scaffolding, or using their various instruments, and on the arrival of this letter you use your Attention to act conformably to the request of the said Ambassador while the said five painters dwelling in that place shall be employed in going in and out of the gate of the Castle of Athens which is the place of observation; with making moulds from their ladders around the ancient temple of the Idols; with copying with mortar (chalk or plaster) in modelling (with chalk or plaster) the same ornaments, and visible figures; with measuring the fragments and vestiges of other ruined buildings; and with undertaking to dig according to need the foundations to find inscribed blocks among the rubbish; that they be not molested by the Governor of the castle nor by anyone else, nor even by you the above mentioned, and that no one meddle with their scaffolding or instruments, nor make any opposition to the taking away of some pieces of stone with inscriptions, and figures, ...⁷⁰

---

⁷⁰ St. Clair, s. 340-1, jedná se o nejnovější překlad italské verze fermanu, kterou v současnosti vlastní William St. Clair.

Příloha č. 2: Rozmístění metop (metopes), vlysu (frieze) a štítových soch (pediment) na Parthenónu (St. Clair, s. 50)

Příloha č. 3: Ukázka parthenónského vlysu (foto: vlastní archiv)

Příloha č. 4: Ukázka metopy (foto: vlastní archiv)

Příloha č. 5: Ukázka štítových soch (foto: vlastní archiv)